

ADVOKATSKA PRAVILA TOKOM PROTEKLIH TRIDESET GODINA

I. Tokom proteklih trideset godina pravosuđa nove Jugoslavije advokati su svoju društvenu službu odnosno svoju profesionalnu delatnost vršili držeći se pravila kojih ima nekoliko vrsta. To nisu bili samo zakonski ili samoupravni propisi (pravna pravila), već su to bila i druga pravila. Pojedine vrste pravila advokatskog postupanja, određene prema svojim izvorima, veoma su stare, jer je advokatura služba sa drugom tradicijom i sa specifičnom potrebom za normiranjem ponašanja i u onim situacijama za koje zakonodavac nije uvek zainteresovan. Ali nas ovde prvenstveno zanima postojanje ovih raznih vrsta pravila tokom poslednje tri decenije.

Zakon je u tom periodu bio najvažnija vrsta ili najvažniji izvor advokatskih pravila. Prema ranijim ustavnim odredbama donošenje zakona o advokaturi, kao i donošenje potpunih zakona o sudskim postupcima, spadalo je u nadležnost federacije. Sada, posle ustavne reforme 1971—1974, jedan znatan deo ovoga zakonodavstva, naročito kada je reč o advokaturi, prešao je u nadležnost republika i pokrajina. Ali postupke advokata ne određuje ni samo zakon o advokaturi, niti samo zakoni o krivičnoj, građanskoj ili kojoj drugoj proceduri. Postupke advokata određuju i druga odgovarajuća pravila koja važe za njih kao advokate i društvene radnike, a uz to i kao ljude i građane. Sva ta pravila stvaraju se i menjaju kako među advokatima tako i izvan njihovih redova. Primena tih pravila obezbeđuje se posledicama različitog intenziteta, počev od krivične sankcije (na primer kod podstrekavanja na lažno svedočenje), pa do neznatne nepovoljne reakcije okoline (kod nepostupanja po nekom nepisanom shvatanju). Vrste advokatskih pravila određuju se prema tome koji je njihov izvor.

Izvori advokatskih pravila su: državni normativni akti (normativni akti društveno-političkih zajednica), samoupravni normativni akti uključujući samoupravne sporazume i društvene dogovore, pisane smernice advokatskih organizacija, običaj, sudska praksa sudova, praksa disciplinskih sudova, nepisana shvatanja koja su zajednička pripadnicima advokatskog reda (*communis opinio*), i advokatska etika. Neki od ovih izvora potpuno ili delimično nisu izvori prava, ali svi oni predstavljaju izvore advokatskih pravila. Pojedina pravila proističu iz dva ili više ovih izvora, tako da se izvori ponegde međusobno podudaraju, a pojedino pravilo spada u dve ili više vrsta pravila. Neki od ovih izvora imaju relativno mali značaj za određivanje postupanja advokata, ali ih treba pomenuti jer su sve navedene vrste pravila donekle određivale ponašanje naših advokata u sudu, advokatskoj kancelariji i drugde, tokom trideset godina postojanja advokature u našem socijalističkom društvu.

Prema nekim mišljenjima, izvor advokatskih pravila bili bi i međunarodni pravni saobraćaj advokata, poslovnici međunarodnih sudova i uporedno pravo. No to su samo korisni izvori podataka o advokatskim pravilima u drugim zemljama, a ne i izvori advokatskih pravila u našoj zemlji u periodu na koji se osvrćemo.

Nauka takođe nije izvor advokatskih pravila. Ona svojim objašnjenjima može vršiti koristan uticaj na stvaranje advokatskih pravila, što je u dosta skromnoj meri i činila za vreme ovih trideset godina, ali ona ne utiče na postupke advokata na takav način da bismo je smatrali za izvor pravila kojih advokati treba da se pridržavaju. Postupanje advokata suprotno nečem što je samo naučno shvatanje, a što ne proističe i iz nekog drugog izvora, ne izaziva nikakvu društvenu reakciju. Nauka nesumnjivo pruža dragocenu pomoć za razumevanje svih vrsta advokatskih pravila, kao što i naučna zasnovanost nekoga pravila omeđuje daju veću snagu, a suprotstavljanje naučnim dostignućima sukobljava se sa raznim pravilima postupanja.

II. Državni normativni akti ili bolje rečeno normativni akti društveno političkih zajednica predstavljali su najvažniji izvor advokatskih pravila tokom protekle tri decenije. Među tim normativnim aktima na prvo mesto dolaze zakoni, kao i ustavi. Ali i drugi normativni akti mogu biti izvor advokatskog prava; pa je tako taj glavni izvor širi nego kada bi obuhvatao samo zakone. Ove pravne norme inače u usvojenom sistemu prava spadaju u oblast upravnog prava, krivičnog procesnog prava, građanskog procesnog prava i drugih pravnih grana.

Ako bi se izvori advokatskih pravila među državnim normativnim aktima u periodu od oslobođenja do danas podelili na glavne i sporedne, kao što se to čini u jednom delu odgovarajuće stručne literature, tada bi među glavne izvore svakako trebalo uvrstiti zakone o advokaturi i o krivičnom i građanskom postupku. Prvobitno je Zakon o advokaturi bio savezni zakon, koji je bio donet kratko vreme posle rata, a sadržao je načela koja većinom ni danas ne zahtevaju reviziju. Potom je usledio Zakon o advokaturi od 1957. godine sa manjom dopunom i izmenom iz 1965. godine, da bi nešto kasnije Zakonom o pravosudnom ispitu uslovi za stupanje u advokaturu bili donekle izmenjeni. Ustavna reforma predaje nadležnost za donošenje zakona o advokaturi republikama i pokrajinama, te su one u prvim sedamdeset godina donele svoje zakone o advokaturi. Iako ovi republički i pokrajinski zakoni uvode značajne novine u pogledu organizacije advokature, oni u pogledu pravila postupanja advokata zadržavaju dosadašnje principe kao što su savesnost, stručnost, čuvanje tajne, nezavisnost itd.

Zakon o parničnom postupku iz 1956. sa kasnijim izmenama i dopunama, a takođe i propisi koji su u ovoj oblasti prethodili tome Zakonu, sadržao je izvestan broj pravila o postupanju zastupnika, advokata isl. Značajna branilačka pravila, a branilac je po pravilu mogao da bude samo advokat, sadrži Zakonik o krivičnom postupku. Prvi put je Zakon o krivičnom postupku, sledeći nekim ranijim posleratnim pravosudnim zakonima, bio donet 1948. godine, a potom je usledila kodifikacija u Zakoniku o krivičnom postupku iz 1953. godine. Doduše bilo je važnih izmena i dopuna u 1959. godini. Ali istinsko povećanje uloge advokata u krivičnom postupku, i to naročito u prethodnom pos-

tupku, izvršeno je izmenama i dopunama iz 1967., za kojima su usledila i neka poboljšanja postupka u 1970. godini. Međutim, u 1973. donekle su ograničene one mogućnosti koje su 1967. bile date advokatima u pogledu njihovog rada u krivičnoj proceduri. Delikatna oblast advokatskog rada koju čini odbrana okrivljenih u krivičnim postupcima najvećim delom je regulisana baš krivično procesnim pravom, te tako tu do naročitog izražaja dolaze principi nezavisnosti, čuvanja tajne, savesnosti i stručnosti.

Sporednih izvora advokatskih pravila među državnim normativnim aktima ima znatno više nego glavnih, iako je pojedinačno uzeto njihova važnost u odnosu na ove mnogo manja. Tako recimo na advokatsko postupanje vrše uticaj takoreći svi značajniji zakoni iz oblasti krivičnog, građanskog, privrednog i drugih materijalnih prava, a da i ne pominjemo ustavno zakonodavstvo i druge zakonodavne oblasti.

Izvesne odredbe normativnih akata nižih od zakona takođe ponekad obuhvataju izvesna advokatska pravila ili posredno utiču na rad advokata. Uzmimo samo kao primer razne pravilnike o vođenju poslovnih knjiga advokata, o polaganju pravosudnih ispita i slične.

III. Samoupravni normativni akti, uključujući samoupravne sporazume i društvene dogovore, su izuzetno važni izvori postupanja ne samo advokata nego i mnogih drugih vršilaca društvenih službi u našem društvu zasnovanom na načelima samoupravljanja. Ovakvi akti predstavljaju jednu vrstu advokatskih pravila koja je počela određeni je da se formira u godinama kada je naše društvo pristupilo izgrađivanju sistema radničkog i društvenog samoupravljanja. To je bilo negde od 1950., kada je donet Osnovni zakon o upravljanju državnim privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima, pa dalje od 1952., kada je donet Opšti zakon o narodnim odborima, a naročito od 1963., koja je bila godina donošenja tadašnjeg Ustava. Značaj ove vrste izvora postajace sve veći naročito sada kada, podle Ustavnih amandmana iz 1971., a naročito podle novog Ustava SFRJ i ustava republika i pokrajina iz 1974. godine, naše društvo ulazi u period samoupravne socijalističke demokratije sa slobodnim udruživanjem rada.

Treba imati u vidu da je među advokatskim pravilima princip samoupravljanja u samoj advokaturi imao već i ranije istaknuto mesto i bio smatran za značajan uslov ostvarenja drugog značajnog advokatskog principa, principa nezavisnosti u radu advokata. Advokatske komore zalagale su se još i u staroj Jugoslaviji za samoupravljanje i za nezavisnost svoje organizacije, pa postoji niz primera istupanja advokata protiv nazadnih akcija i institucija tadašnjeg režima. Međutim, ta vrsta samoupravljanja u okviru neke pojedinačne organizacije ili profesije drukčije je nego samoupravljanje u jednome društvu u kome samoupravljanje postaje jedan od opštih principa i gde zato samoupravni normativni akti dobijaju za rad advokata veću važnost nego nekađašnje pisane smernice advokatskih organizacija o kojima će nešto niže biti govora.

Sada, kada u našem društvu samoupravni normativni akti sve više dobijaju autoritet sličan autoritetu državnih normativnih akata, i samoupravni normativni akti advokatskih organizacija (statuti, pravilnici i sl.) stiču izrazitiji značaj nego što su ga imali akti relativno sa-

·moupravnih organizacija u nesamoupravnim društvima. Naročito su sada advokati, kao pravni zastupnici i savetnici i kao primenjivači prava, sve više dužni da primenjuju i koriste samoupravne normativne akte iz raznih oblasti i u raznim situacijama.

Samoupravni sporazumi i društveni dogovori kao samoupravni normativni akti postoje tek kratko vreme. Pošto je princip udruživanja rada za sada još uvek u razvijanju i razradi i pošto je i sama primena samoupravnih sporazuma i društvenih dogovora u procesu svoje kristalizacije, još se ne može sasvim precizno odrediti značaj ove dve grupe izvora advokatskih pravila. Svakako da advokati u svome pravoza-
stupničkom radu moraju primenjivati samoupravne i društvene dogove tamo gde ovi postoje. Ali neposredno regulisanje njihovih sopstvenih postupaka i sopstvenog položaja putem takvih akata za sada je još u začetku. Društveni dogovori mogu da dovedu do raznih poboljšanja i stabilizovanja položaja advokature u našem dinamičnom društvu, ali izgleda da su za sada, zbog specifičnosti advokature, ponegde doveli do njenog prekomernog opterećivanja. Samoupravni sporazumi doći će do izražaja ako dođe do većeg neposrednog udruživanja rada advokata. Pri tome se treba nadati da će u ovakvim slučajevima moći da se uspostave takve forme udruživanja koje neće dovesti do krnjenja bitnih principa advokatskog rada, kakvi su principi nezavisnosti, samostalnosti i čuvanja tajne. Čak će tu i princip samoupravljanja zahtevati odgovarački konkretnu razradu, imajući u vidu da se radi o organizacijama čiji članovi pored ostalog često imaju za dužnost kritiku i osporavanje pravilnosti akata sudova i drugih državnih organa.

IV. Sledeća vrsta ili sledeći izvor advokatskih pravila su pisane smernice advokatskih organizacija. Ove pisane smernice poklapaju se jednim delom sa nekim drugim vrstama advokatskih pravila, kao na primer sa samoupravnim normativnim aktima advokatskih organizacija ili sa pisanim pravilima advokatske etike. Međutim, pisane smernice advokatskih organizacija za rad advokata nemaju uvek pravi karakter, jer se njihova primena ne obezbeđuje uvek pute mdržavne vlasti, a ponekad ne ulaze ni u domen advokatske etike, jer su po svojoj sadržini irelevantne sa stanovišta morala. Ove smernice formulišu pretstavnici advokatskih organizacija kao izraz onoga što se po pojedinim pitanjima ispoljilo kao opšte shvatanje advokatske zajednice. Kao primeri mogu da posluže kodeksi advokatske etike, koje su kod nas donele pojedine republičke i pokrajinske advokatske komore, a i u inostranstvu ima odgovarajućih primera. Takvi bi recimo bili: Smernice za obavljanje advokatskog poziva, izdate svojevremeno od strane zajednice upravnih odbora advokatskih komora jednoga dela Savezne Republike Nemačke, pa Kanoni profesionalne etike, usvojeni na godišnjoj skupštini Američkog pravničkog udruženja 1908. i kasnije dopunjavani, kao i Zbirka pravila profesionalne etike i dostojanstva advokata, usvojena od strane Opšteg saveta Poljske advokatske organizacije u Varšavi 1961. Uzmi-
mo za primer Zbirku pravila poljskih advokata. Ona sadrži, sem odredaba, i odeljke o vršenju profesije, o odnosima sa sudovima i javnim ustanovama, o odnosima sa kolegama, o odnosima sa klijentima, i o odnosima sa upravnim odborom advokatske organizacije.

Većina jugoslovenskih rpubličkih i pokrajinskih advokatskih komora donela je kodekse profesionalne etike advokata, što spada u njihovu nadležnost za razliku od nadležnosti osnovnih advokatskih komora. U toku protekle tri decenije stav jugoslovenskih advokata prema donošenju etičkih kodeksa nije bio uvek isti, pa su ovi kodeksi donošeni tek početkom sedamdesetih godina. Pre toga je preovladavalo mišljenje da pravila advokatske etike ne treba da budu pisana, jer bogatstvo i primenljivost životnih situacija zahtevaju menjanje i prilagođavanje pravila advokatskog morala, a ta su pravila većini advokata redovno poznata. Smatralo se da bi fiksiranjem u etički kodeks advokatska pravila izgubila svoju vitalnost i da ne bi uvek orgovarala uslovima koji se menjaju. Međutim, krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina ovaj stav je počeo da se menja. Verovatno zbog olakšanih uslova stupanja u advokaturu i znatnog povećanja broja advokata počelo je da preovlađuje mišljenje da bi ispitivanje etičkih pravila u formi odgovarajućeg kodeksa olakšalo širokome krugu advokata upoznavanje sa tim pravilima i učvrstilo etički nivo advokature, koji je sa upisivanjem znatnog broja formiranih ljudi iz drugih pravničkih službi bio donekle dovoden u pitanje. Tako su čak i republička zakonodavstva o advokaturi predvidela donošenje kodeksa profesionalne etike advokata.

Međutim, i kod nas u Jugoslaviji, kao i u drugim zemljama, sem kodeksa profesionalne etike, postoje i drugi pisani tekstovi koji sadrže smernice za rad advokata. Često ćemo u izveštajima upravnih odbora i zaključcima sa sastanaka advokatskih organizacija naići na formulisanje ponekih opštih shvatanja o advokatskom radu, kao na primer da advokat treba svoju kancelariju da održava u redu ili da treba da zahteva da mu se dozvoli što veće učešće u prethodnom krivičnom postupku itd. Ovakve smernice su korisne jer doprinose da advokati u stručnom, moralnom i političkom pogledu odgovore zadacima i dužnostima koje naš društveni razvitak pred njih postavlja.

V. Običaj kao izvor advokatskih pravila ima manji značaj nego prethodni izvori. Primena običajnih pravila retko se prinudno obezbeđuje, tako da on najčešće nije izvor prava. Sem toga, mnoga običajna pravila sadržana su u sudskoj praksi redovnih sudova i u communis opinio tj. nepisanim shvatanjima zajedničkim pripadnicima advokatskog reda. Razni običaji, kao što je izbegavanje zastupnika i branioca da čak i o privatnim stvarima razgovaraju pre suđenja sa nepoznatim svedokom, način oslovljavanja prilikom sudske rasprave, ustajanje pri govoru, itd., doprinose u relativno ograničenoj meri pravilnost obavljanja advokatskih funkcija.

VI. Sudska praksa redovnih sudova pred kojima advokat istupa u svojstvu zastupnika i branioca ne smatra se za izvor procesnoga prava, pa je utoliko i njen značaj kao izvora advokatskih pravila manji. Ipak ona može da bude od uticaja kod opredeljivanja advokata za određeno postupanje i taktiku tokom sudskog postupka, može da ima uticaja na primenu odgovarajućeg materijalnog prava, a može da bude značajna i za pravilne odnose između advokata i suda. Na primer, praksa određuje

do koje mere treba da su nesuglasne činjenice koje iznose dva saoptuženika, da bi se smatralo da zbog protivrečnosti njihovih interesa ne mogu imati jednog branioca.

VII. Dalji izvor advokatskih pravila predstavlja praksa disciplinskih sudova. Pred advokatske disciplinske sudove, čije je postojanje pri advokatskim komorama kod nas predviđeno zakonom, dolazi izvestan broj slučajeva za čije rešavanje ne mogu poslužiti postojeći zakonski i drugi propisi. Znatno broj disciplinskih prestupa odnosno povreda dužnosti i ugleda advokature predviđen je samim zakonima o advokaturi, te su tu zakoni izvori advokatskih disciplinskih pravila. Ali sem zakonskih propisa postoje i druga pravila koja se stvaraju baš u praksi advokatskih disciplinskih sudova. Takva su na primer pravila o tonu podnesaka, o konkretnom odnosu između samih kolega koji zastupaju ili brane u istome predmetu i dr., te je tu praksa disciplinskih sudova izvor pravila.

S tim u vezi može se postaviti pitanje o značaju prakse disciplinskih komisija advokatske komore, jer dok disciplinski sudovi kod težih povreda dužnosti i ugleda advokature, slučajeve lakših povreda dužnosti i ugleda advokature rešavaju disciplinske komisije. Mali značaj odluka ovih komisija i njihova manja teritorijalna nadležnost čine da se ovome izvoru advokatskih pravila ne mora pokloniti posebna pažnja, ali se njegovo postojanje ne može ni osporavati.

Praksa advokatskih disciplinskih sudova vrlo malo je obajavljiva tokom proteklih trideset godina, pa je to uticalo i na umanjivanje njenoga značaja kao izvora advokatskih pravila. Taj nedostatak donekle je nadoknađen kada su pre četiri-pet godina advokatske komore pri donošenju svojih kodeksa profesionalne etike advokata za formulaciju etičkih pravila donekle koristile praksu i iskustva svojih disciplinskih sudova. To može ali ne mora dovesti do povećanja značaja ovoga izvora advokatskih pravila. Ali treba imati u vidu da je republički vrhovni sud drugostepeni disciplinski sud za advokate, te tako i stavovi naših najviših sudova utiču na stvaranje prakse kao izvora advokatskih pravila, pa će verovatno i publikovanje te prakse bivati sve šire.

VIII. Nepisana shvatanja koja su zajednička pripadnicima advokatskog reda pretstavljala su tokom proteklih trideset godina dosta značajan izvor advokatskih pravila. Pravni propisi, pa čak ni pisane smernice, nisu mogli da predvide sve situacije u kojima se advokat mogao naći. Sem toga, shvatanja su se menjala sa promenama u društvu i zakonodavstvu. Ipak ova vrsta advokatskih pravila nije dobila ono mesto koje bi mogla da ima. Na primer u Nemačkoj advokatski disciplinski sudovi ponekad traže od rukovodećih foruma advokatskih organizacija mišljenje o tome kakvo je *communis opinio* advokature. Kod nas do sada ni jedan forum nije bio posebno nadležan za formulisanje ovih nepisanih shvatanja, mada bi to u slučaju potrebe svakako bili samoupravni i disciplinski organi advokatskih organizacija. Nepisana shvatanja advokata postoje po mnogim pitanjima i prenose se rečju i delom. Na primer smatra se za dopustivo da branilac jednog optuženog zameni branioca drugog saoptuženog dok ovaj drugi branilac privremeno odsustvuje sa pretresa.

IX. Advokatska etika je takoreći od postanka advokature, pa naravno i tokom njenog tridesetogodišnjeg postojanja u našem socijalističkom društvu, bila takva vrsta advokatskih pravila koja je pobuđivala posebno interesovanje kako samih advokata tako i šire zajednice. Pri tome se kao značajno, prvo, smatralo određivanje njenog odnosa sa drugim izvorima advokatskih pravila.

Skup vravila advokatskih morala, odnosno skup pravila koja proističu iz shvatanja ljudi o tome koje je ponašanje advokata dobro a koje nije, naziva se advokatska etika. Na njeno stvaranje, kao i na stvaranje drugih profesionalnih etika (lekarske, novinarske, trgovačke itd.) ne utiču samo shvatanja pripadnika profesije, nego i shvatanja drugih članova društva. Advokatska etika kao vrsta advokatskih pravila po svome značaju verovatno dolazi odmah iza državnih normativnih akata i samoupravnih normativnih akata. Međutim, odnos advokatsko-etičkih pravila nije uvek sasvim jasan ni prema ostalim advokatskim pravilima, kao ni prema opštoj društvenoj etici.

Tokom protekle tri decenije mišljenja o odnosu advokatske etike prema advokatskim pravilima iz ostalih izvora nisu bila jedinstvena. Prema jednim, etička pravila odvijaju se od ostalih advokatskih pravila i međusobna indentičnost ne postoji. Prema tim mišljenjima, na primer, „ne postoji indentitet između onoga što je utvrđeno i postavljeno kao etička norma i onoga što je prosuđeno kao disciplinski kažnjivo delo” (Grosman). Ovim mišljenjima suprotstavljaju se druga koja, na primer, u pogledu zakonskih i moralnih normi kažu da „njihova funkcionalna indentičnost potvrđuje i njihovu sadržinsku indentičnost” (Vladisavljević). Ova dva različita mišljenja bila su isuviše isključiva i odgovor je trebalo tražiti kroz usklađivanje različitih shvatanja. Sem toga, ta dva shvatanja su izričito određivala samo odnos etike sa zakonom i disciplinarnom praksom, dok vidimo da postoje i drugi izvori advokatskih pravila, pa to navodi i na drukčije zaključke.

Odnos advokatskih etičkih pravila prema pravilima koja proističu iz svih ostalih navedenih izvora može se odrediti sadržinski i funkcionalno. Sadržinski se sva advokatska moralna pravila mogu naći među pravilima iz ostalih sedam izvora, ali sva pravila iz ostalih izvora nisu pravila advokatske etike.

O odnosu advokatske etike i državnih normativnih akata, kao i samoupravnih normativnih akata, tokom proteklih trideset godina u načelu je važno pravilo da advokatska etika zahteva od advokata poštovanje zakonskih i drugih propisa, uključujući i samoupravna pravna pravila. Izuzetci su postojali kada je zbog preživivosti ili očevidne pogrešnosti nekog pravnog pravila njegova primena prestala da bude podudarna sa moralnim normama. Primeri: kritikovanje zastarelog zakona prilikom izlaganja odbrane, ili, nepoštovanje zastarelih propisa o advokatskoj nagradi ako naplaćena nagrana ostaje u pravednim granicama. Među pisanim smernicama advokatskih organizacija bilo je moguće zamisliti pravilo koje se odnosi samo na tehniku advokatskog rada, ali u praksi su te smernice obično etička pravila. Primer: branilac treba da zahteva da mu se omogući veće učešće u prethodnom krivičnom postupku. Običajna pravila mogu ali ne moraju da budu i eti-

čka. Primer: oslovljavanje suda treba da bude učtivo, ali ne mora da bude na način koji se u nekom kraju najviše uobičajio. Poštovanje sudske prakse redovnih sudova takođe ne mora uvek da bude etičko pravilo, jer ponekad advokatska etika zahteva uticanje na izmenu prakse. Primer: povremena praksa preteranog insistiranja na apomirenju u predmetima krivičnog dela koja se gone po privatnoj tužbi. Praksa disciplinskih sudova trebalo bi da stvara pravila koja bi ulazila i u etiku. Međutim, disciplinska praksa ne mora uvek da bude pravilna. Primer: ako disciplinski sud oceni kao nestručnu onu odbranu ili zastupanje koji sadrže pravno shvatanje koje se razlikuje od shvatanja članova suda. Nepisana shvatanja advokata tj. *communis opinio* advokature obuhvataju sva etička pravila koja nisu obuhvaćena drugim izvorima, kao i neka koja su već obuhvaćena. Prema tome, uprkos izvesne sadržinske podudarnosti, zajednički okvir ostalih sedam izvora advokatskih pravila širi je od sadržinskog okvira advokatske etike.

Funkcionalna podudarnost između advokatsko-etičkih pravila i pravila koja proizilaze iz drugih izvora manja je od sadržinske. Primena etičke norme imala je i ima pretežno opštedruštveni cilj, dok ostala advokatska pravila pretežno služe ispunjavanju profesionalnih uslova rada. Svrha advokatskih etičkih pravila, kao i svrha opštih moralnih pravila, sastojala se i sastoji se u održavanju i razvijanju pravilnih i skladnih odnosa u društvu. Ta svrha pokazuje korisnost postojanja advokatsko-etičkih pravila. Zato ta pravila ne stvaraju samo advokati nego i drugi članovi društva. Prvenstvena svrha ostalih advokatskih pravila je ostvarivanje izvesnih ciljeva u sudskom postupku, praktično poštovanje dužnosti i čuvanje ugleda advokature, itd., a tek kao rezultat toga i održavanje i razvijanje pravilnih i skladnih odnosa u društvu.

Zbog značaja advokatske etike kao izvora pravila advokatskoga postupanja, kao i zbog njenog povremenog prividnog sukobljavanja sa pravilima opšte etike, među advokatima se tokom ove tri decenije češće diskutovalo o celishodnosti stvaranja kodeksa advokatske etike. Takvi kodeksi bili su već ranije izrađivani u nekim drugim zemljama; te su uključivali i pravila koja samo mi ovde nazvali pisanim smernicama advokatskih organizacija. Kod nas je pre više od dvadeset godina jedan nacrt Kodeksa profesionalne etike izradio Dr Ivo Politeo, koji ga je podneo na razmatranje Međunarodnoj uniji advokata. Već smo ranije pomenuli da se sve do pred kraj šezdesetih i početak sedamdesetih godina smatralo da stvaranje advokatskog etičkog kodeksa ima izvesne dobre strane, ali da prihvatanje takvog kodeksa može da ograniči dalji razvoj, revidiranje i dopunjavanje etičkih pravila, stavljenih u „Prokrustovu postelju” takvog kodeksa. Tada međutim, prevladalo je mišljenje da advokatska etička pravila treba precizno formulisati i učiniti lako dostupnim i poznatim; pa su u republikama i pokrajinama advokatske komore izradile i usvojile svoje kodekse profesionalne etike advokata, koji su i sada na snazi.

X. Drugi značajan problem koji se tokom protekle tri decenije a i inače postavljao u vezi sa advokatskom etikom (uz napred izloženi problem određivanja njenog odnosa sa drugim izvorima advokatskih pravila) bilo je određivanje odnosa između advokatske i opšte društvene etike. Definisavanje ovoga odnosa bilo je potrebno zato što su profesio-

nalna pravila ponekad izgledala protivrečna opštoj etici, a imala su dosta veliki društveni značaj. Sem toga, sa uvođenjem socijalizma u našem društvu nije više bilo prihvatljivo postojanje različitih pa čak i protivrečnih etika pojedinih grupa ili profesija. Međutim, ne znači da su pojedine etike u neskladu ako se od raznih ljudi očekuju različita moralna ponašanja u sličnim situacijama.

Uzmimo kao primer advokatov odnos prema istini, jer je to jedno od onih pitanja koja mogu da stvore netačan utisak da je advokatski moral suprotan opštem moralu. Po pravilu se od svakog čoveka očekuje da govori istinu, a u sudu su svedoci i većina drugih učesnika sudskih postupaka čak obavezni da činjenice iznose potpuno i istinito. Od branioca i zastupnika pak, naročito u pogledu potpunosti iznošenja činjenica, očekuje se donekle drukčije ponašanje. Oni ne smeju govoriti neistine, ali ni istinite činjenice nisu dužni uvek potpuno da iznose, jer se krug tih istinitih činjenica najčešće svodi na one čije iznošenje koristi advokatovim klijentima, dok utvrđivanje nepovoljnih činjenica po pravilu advokat samo ne sme da ometa.

U našem socijalističkom društvu učvrstilo se mišljenje da je advokatska etika samo deo opšte društvene etike, te je pogrešno mišljenje da je advokatska etika od nje odvojena. Većina moralnih normi primenjuje se tek kada se ljudi nađu u određenim situacijama. Pripadnici pojedinih profesija, kao što su advokati, lekari, novinari, privrednici, dolaze u posebne situacije za koje važe posebna etička pravila. Ako se primenom tih posebnih pravila doprinosi vršenju profesije koja koristi društvu i odnosima koji u njemu treba da vladaju, onda takva posebna pravila ne protivreče opštim pravilima, bez obzira što važe za situacije u koje svaki čovek ne može doći.

Jugoslovenski advokati diskutovali su u više mahova o odnosu advokatske i opšte etike. Tako su na primer još 1953. godine na skupštini Saveza advokatskih komora Jugoslavije u Zagrebu formulisali svoj stav. „Na ovoj skupštini je jednoglasno došlo do izražaja stanovište da se u jednom društvu koje izgrađuje socijalistički društveni poredak može priznati samo jedna etika, a nikako posebne i različite etike. Ali ima profesija čija delatnost stvara i traži postojanje posebnih etičkih normi baš za tu profesionalnu delatnost, koje pak, sa jedne strane ne mogu biti u sukobu sa opštom etikom društva kao celine, dok su, sa druge strane, etičke norme pojedinih profesija sastavni deo jedinstvenog sistema etike samog društva”.

Da bi se shvatio odnos između advokatske i opšte etike treba imati u vidu da profesionalna etička pravila ne stvaraju samo pripadnici određene profesije. Kod naše advokature to se pored ostalog vidi već iz postojanja i uloge saveta advokatskih komora kao organa društvenog upravljanja. Takav organ „pretresa pitanja od opšteg značaja za advokaturu i po tome daje preporuke upravnom odboru”. On se takođe „stara za unapređenje advokature i o tome donosi zaključke”. Na stvaranje profesionalne etike naših advokata dosta je uticalo celo društvo, njegove institucije, javno mnjenje, itd. Ipak su advokatsku etiku, daleko više nego bilo ko drugi, stvarali sami pripadnici advokatske profesije, koji su najbolje znali svoje dužnosti i svoje uslove rada, a koji su, kao što smo videli, doneli i svoje kodekse profesionalne etike.

Ne samo što su advokati nove Jugoslavije najviše uticali na stvaranje svojih profesionalnih etičkih pravila, nego je na njima bila i najveća odgovornost da se ova pravila odbrane od povremenog nerazumevanja. Osvrnimo se na svojevremeno izraženo mišljenje da advokatska etika „mora bezuslovno uključivati u sebi i brigu oko ispravnosti interesa stranke u odnosu na društvo”. Ovo pravilo se može primenjivati samo elastično. Kruta primena takvog pravila, koja se ponekad usled nerazumevanja stvari očekuje, nanela bi društvu više štete nego koristi. Tačno je da advokat treba da štiti samo zakonite interese stranke. Ali prahvatajući se zastupnika ili odbrane on ne mora prethodno da proverava i izvesno da zna da li su ti interesi ispravni i zakoniti, jer će to konačno oceniti sud. Čak i ako advokat sumnja u tačnost verzije svoje stranke on može da vrši zastupanje, a treba da ga se odrekne tek ako je postao siguran da je ta verzija neistinita. Uzmimo kao primer slučaj neke pronevere sa komplikovanim knjigovodstvenim stanjem, gde obično branilac neposredno posle preuzimanja predmeta ne može da zna da li će interesi koje štiti biti zakoniti.

Potrebna čuvanja profesionalnih etičkih pravila od nestručnih kritika i izmena naročito se zapaža kod povremene pojave shvatanja d teškog zločinca advokat ne treba ni da brani. U proteklim decenijama o ovome su izražavana razna stanovišta. Povodom navedenog shvatanja, osuđujući one svoje kolege koje su odbile da pred sudom brane jednoga šestostrukog ubicu, jedan naš advokat (Strugar) izneo je 1956. godine mišljenje da se ni jedno krivično delo kao krivično nepravdo ne može braniti. Međutim, „njihovi učinoci se mogu, a posebno u teškim i najtežim slučajevima kao što je ovaj Saveljićev i moraju braniti”. Taj naš advokat naveo je primer francuskog advokata Žila Favra, kome je veliki ugled donela primena ove etičke norme, kada je branio Feliče Orsinija, čiji je neuspeli atentat na Napoleona III. godine 1858. u Parizu izazvao 150. ljudskih žrtava. Te norme dostojno se pridržavao i poljski advokat Slivovski braneci posle Drugog svetskog rata nacističkog okupacionog komandanta Poljske. Iako je on sam proveo vreme rata u hitelrovskim koncentracionim logorima, advokat je sa takvim požrtvovanjem branio ratnog zločinca da mu je, uz nezadovoljstvo javnog mnjenja, odložio za godinu dana izvršenje smrtne presude.

Smatra se da je jedna od najvažnijih advokatskih vrlina hrabrost koja je advokatu potrebna da brani optuženoga za delo koje je izazvalo naročito uzbuđenje i revolt u javnost, jer javno mnjenje može da bude zavedeno, može da greši, ali se pravda i pravosuđe za njim ne smeju povoditi. Nedavno smo u jednom našem gradu imali slučaj da su, prema izveštajima objavljenim u štampi, svi advokati odbili da brane mladiće koji su pokušali da siluju jednu devojkicu, ali im se ona otrgla, skočila kroz prozor i poginula. Ovakvo reagovanje advokata većinom se smatra za pogrešno. Bez obzira na uzbuđenje koje pojedini zločini izazovu u javnosti, kada se duhovi smire, društvo ponovo prihvata kao ispravnu advokatsku etičku normu čije se poštovanje pripadnici profesije očuvali.

XI. Iz prednjeg osvrta na advokatska pravila, kojima su se u svome radu tokom proteklih trideset godina rukovodili advokati nove Jugoslavije, vedil smo da je tih pravil abilo osam vrsta. To su bili: (1)

državni normativni akti odnosno normativni akti društveno političkih zajednica, (2) samoupravni normativni akti, uključujući samoupravne sporazume i društvene dogovore, (3) pisane smernice advokatskih organizacija, (4) običaj, (5) sudska praksa sudova, (6) praksa disciplinskih sudova, (7) nepisana shvatanja advokata, i (8) advokatska etika.

Brojnost vrsta advokatskih pravila omogućila je, s jedne strane, detaljno regulisanje postupanja advokata pri vršenju njihove društvene službe. S druge strane, postojanje osam izvora pravila dovelo je i do kolizije raznih advokatskih normi, što je ponekad otežavalo njihovu primenu. Ipak, povremena kolizija nije uvek bila bez koristi, jer su takve sporne situacije omogućavale analizu, prilagođavanje i obnavljanje advokatskih pravila, a prema promenama društvenih potreba i prema uslovima koji su vladali.

Upoznajući se sa ovih osam vrsta pravila kojima je bio regulisan rad naših advokata za vreme od tri prošle decenije, mi smo donekle mogli da se upoznamo i sa radom i razvojem jugoslovenske advokature u tome periodu. Pošto je advokatura deo pravosuđa, osvrta na nju daje i delimičan prikaz prilika u pravosuđu.

Sudeći prema advokatskim pravilima, stanje u advokaturi bilo je uglavnom dobro i pripadnici te samostalne društvene službe sa uspehom su vršili svoj ustavni zadatak pružanja pravne pomoći. Takva ocena smatramo da je u skladu i sa stvarnim stanjem koje na ovome prostoru ne možemo šire opisivati. Iz osvrta na advokatska pravila može se saznati da je bilo i kolebanja i traženja boljih rešenja. Vršene su i razne povrede dužnosti i ugleda advokature. Ali kada se postupanje i reaganje advokata posmatra u celini, vidi se da su oni u toku ovih trideset godina zadovoljili pri ispunjavanju svoje društvene uloge. Samo proučavanjem advokatskih pravila ne može se potpuno sagledati kako je advokatura doprinosila funkcionisanju sudstva i javnog tužilaštva. Ali priroda ove službe pružanja pravne pomoći građanima i organizacijama takva je da je prirodno da se ispunjavanjem advokatskih pravila doprinosi i radu pravosuđa u celini.

Organizacija i funkcionisanje advokature zavise velikim delom od sadržine i poštovanja advokatskih pravila iz svih opisanih izvora. Najveći značaj imaju zakoni i državna i samoupravna pravna pravila. Ali pored te dve vrste pravila i ostalih šest vrsta su veoma važne. Advokatura se kroz sve te norme organizuje i usavršava, usklađuje sa postojećim zahtevima društva i sa ustavnim sistemom. Ta pravila ni nadalje neće ostati bez novih izmena i prilagođavanja, te i sada i ubuduće treba voditi računa o značaju koji sva ona imaju za advokaturu i pravosuđe.

Dr. MIHAÏLO ACIMOVIC
professeur à la Faculté
de droit de Niš

LES RÈGLES D'AVOCAT AU COURS DES TRENTE DERNIÈRES ANNÉES

R é s u m é

Dans cet article l'auteur a exposé les règles que les avocats observaient au cours de la période de trente ans de l'existence de l'administration de la justice de la nouvelle Yougoslavie. Il y a huit catégories de ces règles qui sont déterminées d'après leurs sources, à savoir: (1) les actes normatifs d'Etat c'est-à-dire les actes normatifs des communautés socio-politiques, (2) les actes normatifs autogestionnaires, les conventions autogestionnaires et les accords autogestionnaires y compris, (3) les directives écrites des organisations d'avocat, (4) la coutume, (5) la pratique judiciaire des tribunaux, (6) la pratique des tribunaux disciplinaires, (7) les conceptions non-écrites des avocats et (8) l'éthique d'avocat.

Le grand nombre de catégories des règles d'avocat a rendu possible la réglementation détaillée du comportement des avocats à l'occasion de leur exercice du service social, mais ce qui entraînait parfois la collision des différentes normes d'avocat. Cependant, une telle collision n'était pas toujours sans utilité, car de telles situations contestables permettaient l'analyse l'adaptation et la rénovation des règles d'avocat, d'après les changements des besoins sociaux et d'après les conditions qui étaient en vigueur.

L'auteur considère que la connaissance de ces huit catégories de règles, par lesquelles le travail des avocats yougoslaves a été réglé au cours des trois décennies écoulées permet dans une certaine mesure d'être au courant du travail et du développement du barreau yougoslave dans cette période. Selon l'opinion de l'auteur l'état de choses dans le barreau était satisfaisant. Vu que le barreau est une partie de l'administration de la justice, un aperçu sur cette question est en même temps un compte rendu partiel des circonstances dans l'administration de la justice.